

Kritik mot en överförmyndare för handläggningen av ett ärende om godmanskap m.m.

I ett beslut den 7 december 2001 anförde *JO Pennlöv* följande.

Anmälan m.m.

AA, för vilken BB varit god man enligt 11 kap. 4 § FB, avled den 18 mars 2000.

Dödsbodelägaren CC har framfört klagomål mot Överförmyndaren i Västerås i flera avseenden. Han har därvid ifrågasatt den gode mannens förvaltning av huvudmannens egendom och överförmyndarens kontroll av förvaltningen. Han har gjort gällande att överförmyndarens bristande tillsyn sannolikt medfört att AA lidit ekonomisk skada. Han har anfört bl.a. följande.

1. Den gode mannen tog själv initiativ till försäljning av huvudmannens bostadsrätt utan att det förelåg några ekonomiska motiv för avyttring. Försäljningen var inte lämplig med hänsyn till de samlade tillgångarna.
2. Försäljningen skedde utan utannonsering av bostadsrätten och utan något värderingsutlåtande. Försäljningspriset blev 30 procent under redovisat andelsvärde enligt år 1996 årsräkning.
3. Enligt överlåtelseavtalet finns inget samtycke till försäljningen från överförmyndaren. Det inhämtades inte heller något yttrande från närmaste släktingar. Årsräkningen för år 1997 är ändå granskad utan anmärkning av överförmyndaren.
4. Ingen försäljning av lös egendom eller deponering hos anhöriga har skett. Allt lösöre har magasinerats till en kostnad som motsvarar likviden för bostadsrätten (t.o.m. juli 2000). Någon förteckning har inte upprättats på magasinerat lösöre. Trots detta har årsräkningarna granskats utan anmärkning av överförmyndaren.
5. Överförmyndaren har vägrat att lämna ut kopior ur huvudmannens akt. I ett brev daterat den 13 augusti 2000 begärde han att få kopior av bl.a. AA:s journal enligt 16 kap. 7 § föräldrabalken. I ett svar daterat den 28 augusti 2000 meddelade överförmyndaren att det inte finns någon journal utan bara tjänsteanteckningar, som inte lämnas ut.

6. Den gode mannen har bristfälligt redovisat förvaltd egendom. Av årsräkningarna framgår inte hur mycket som har använts för den enskildes uppehälle och nytta i övrigt. Årsräkningarna är granskade utan anmärkning av överförmyndaren.

Utredning

Anmälan har remitterats till Överförmyndaren i Västerås kommun för yttrande. I remissvaret har överförmyndaren DD anfört följande.

Ärendet gäller AA, som fick god man genom tingsrättens beslut 1991-08-26. BB förordnades som god man 1991-10-18 och verkade som sådan fram till huvudmannens död 2000-03-18. Under de första åren av godmanskapet bodde AA i egen lägenhet i Brf. Vetterstorp nr 2 i Västerås. 1993-11-30 beviljades hon plats på Rösegården, som är ett gruppboende i egen mindre lägenhet. Hennes bostadsrättslägenhet behölls tills vidare men såldes sommaren 1997 och utrymdes av gode mannen. Under årens lopp har några anhöriga framfört klagomål mot gode mannen. Tingsrätten har vid två tillfällen – 1994 och 1997 – prövat deras begäran om entledigande men lämnat framställningarna utan bifall.

Gode mannen BB avled 2000-10-19.

Jag vill också påpeka att jag fungerat som överförmyndare enbart sedan 1995-01-01. För tiden dessförinnan var annan person verksam som överförmyndare.

Vad nedan sägs hänför sig till de sex punkter som CC tagit upp i sin skrivelse till JO 2000-10-10.

P. 1–3 Försäljningen har skett utan att jag beretts ta ställning till den. Gode mannen har sålunda inte iakttagit regeln i FB 14:11.

P. 4 Kritiken rör en fråga, som helt torde falla under gode mannens eget förvaltningsansvar.

P. 5 Beslutsprotokoll saknas av skäl, som angetts under 1–3 ovan. Överförmyndarens svar till CC 2000-08-28 var däremot felaktigt såvitt det avser de av oss förda tjänsteanteckningarna. Felet har rättats till genom att han numera tillställts dessa.

P. 6 I årsräkningarna upptas under rubriken Utgifter en klumpsumma för de utgifter som avser den enskildes uppehälle. Vad som ingår däri framgår av de verifikationer som gode mannen skall lämna i samband med ingivandet av årsräkningen.

CC har kommenterat remissvaret och därvid anfört bl.a. följande.

Överförmyndarens påstående att hon inte beretts ta ställning till försäljningen överensstämmer inte med förda tjänsteanteckningar daterade den 18 juli 1997. Överlåtelsen av bostadsrätten är daterad den 27 juli 1997. Först den 27 oktober 2000 erhöll CC en kopia på förda tjänsteanteckningar.

Efter en förnyad remiss har överförmyndaren DD uppgett bl.a. följande.

Det är inte ovanligt att underhandskontakter förekommer mellan gode mannen och överförmyndaren före en försäljning av huvudmannens bostad. Så synes också ha skett i detta fall. Dagboksanteckningarna från den 16 juni och den 18 juli 1997 bekräftar detta. Av anteckningarna kan endast utläsas att en försäljning kunde bli aktuell. Om ett överlåtelseavtal lämnats in för godkännande skulle det också ha framgått av dagboksbladet. Gode mannen, som f.ö. hade lång erfarenhet av liknande uppdrag, underlät av någon anledning att anmäla den försäljning som enligt senare erhållna uppgifter skedde den 29 juli 1997. Anteckningen från den 25 augusti 1997 talar om att lägenheten utrymts, däremot inte att den har försålts.

CC har kommenterat remissvaret.

Bedömning

Försäljning av huvudmannens bostadsrätt

JO skall enligt de regler som gäller för JO:s verksamhet normalt inte utreda händelser eller förhållanden som ligger mer än två år tillbaka i tiden om det inte finns särskilda skäl för det. Med hänsyn till att CC först under 2000, i samband med granskningen av de årsredovisningar som blivit tillsända dödsboet, fick kännedom om överförmyndarens bristfälliga handläggning har jag funnit anledning att granska ärendet i sin helhet.

Inledningsvis vill jag klargöra att gode män inte står under JO:s tillsyn. Jag är därför förhindrad att uttala mig i frågor som rör den gode mannens åtgärder. Min granskning omfattar således endast överförmyndarens handläggning.

För vissa dispositioner av gode män krävs att överförmyndaren lämnar sitt samtycke. I 14 kap. 11 § första stycket 3 föräldrabalken (FB) stadgas sålunda att för den enskildes räkning en förordnad god man endast med överförmyndarens samtycke får sälja eller byta bort fast egendom eller nyttjanderätt till sådan egendom, om det inte gäller byte av bostadslägenhet. Enligt tredje stycket får samtycke lämnas endast om åtgärden är lämplig med hänsyn till egendomens natur samt huvudmannens behov och samlade tillgångar. Med nyttjanderätt till fast egendom avses bl.a. bostadsrätt.

Angående överförmyndarens beslutsunderlag vid handläggningen av ett tillståndsärende gällande försäljning av bostadsrätt vill jag anföra följande (jfr bl.a. JO 1997/98 s. 474). I ansökan om samtycke till försäljning skall anges de skäl som finns för förvärvet. Uppgift bör vidare lämnas om hur huvudmannen fortsättningsvis löser sin bostadsfråga om bostadsrätten tidigare utgjort hans bostad. I ansökan bör också anges hur den erhållna likviden skall disponeras. Utredningen om bostadsrättens värde i form av ett värderingsutlåtande utfärdat av sakkunnig och opartisk person skall i allmänhet förebringas. Villkoren för försäljningen bör anges så fullständigt som möjligt, helst genom att färdigt köpekontrakt eller förslag till sådant inges till överförmyndaren. Överförmyndaren skall ha ett sådant beslutsunderlag att han kan se till att priset inte understiger bostadsrättens värde och att villkoren för betalningen och i övrigt för försäljningen är till huvudmannens fördel. Det är även viktigt att huvudmannens egen inställning såvitt möjligt utrönes. Underlåtenhet att delge ansökan med denne kan därför inte godtas om det inte är uppenbart att han saknat förmåga att ta ställning till frågan om försäljningen.

Beträffande frågan om ett eventuellt obligatoriskt krav på utannonsering inför försäljning av en huvudmans bostadsrätt vill jag framhålla följande. Lagstiftningen innehåller inget krav på att bostadsrätter skall bjudas ut på den öppna marknaden, och enligt min mening kan något generellt krav på utannonsering inte ställas upp. Frågan får i stället avgöras med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Vid denna bedömning bör hänsyn tas till huvudmannens såväl ekonomiska som övriga personliga omständigheter, vilket innebär att det kan förekomma fall där det

inte bör vara enbart frågan om att erhålla bästa ekonomiska utfall som blir avgörande.

I 16 kap. 9 § FB anges att innan överförmyndaren tar ställning till om samtycke skall lämnas till en förvaltningsåtgärd av större vikt, skall huvudmannen samt dennes make eller sambo och närmaste släktingar beredas tillfälle att yttra sig, om det kan ske utan avsevärd tidsförlust. Till förvaltningsåtgärd av större vikt hör bl.a. överlåtelse av fast egendom o.d. (jfr prop. 1993/94:251 s. 283).

En god mans förvaltning skall granskas av överförmyndaren i första hand med ledning av ingiven förteckning samt års- och sluträkningar. Vid sin tillsyn skall överförmyndaren särskilt se till att den enskildes tillgångar i skälig omfattning används för hans eller hennes nytta och att tillgångarna i övrigt är placerade så att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och så att de ger skälig avkastning. Det ligger i sakens natur att det vid granskningen bör göras en allmän genomgång av att den gode mannen har följt bestämmelserna i föräldrabalken och andra författningar som reglerar förvaltningen, t.ex. att överförmyndarens samtycke har inhämtats i de fall detta har krävts. Av utredningen framgår att någon ansökan om godkännande av försäljning av bostadsrätten inte har inkommit till överförmyndaren och att överförmyndaren godkänt årsräkningen för år 1997 utan anmärkning, trots att det av årsräkningen framgår att försäljning av bostadsrätten skett under året. Mot bakgrund av reglerna i 14 kap. 11 § FB är det obegripligt att årsräkningen godkänts utan anmärkning. Överförmyndaren borde vid sin granskning självfallet ha vidtagit åtgärder med anledning av den gode mannens försummelse att begära överförmyndarens godkännande av försäljningen av bostadsrätten.

Av utredningen framgår vidare att överförmyndaren den 18 juli 1997 fick kännedom om att lägenheten var föremål för försäljning. Överförmyndaren borde då givetvis ha tagit kontakt med den gode mannen för att sätta sig in i vad som pågick. Överförmyndaren borde även ha hört huvudmannens närmaste släktingar om deras inställning till den aktuella försäljningen.

Överförmyndarens remissvar tyder på att hon är omedveten om sitt eget ansvar såvitt gäller försäljningen av bostadsrätten. De brister i handläggningen som förekommit är av mycket allvarlig beskaffenhet. Jag är därför ytterst kritisk till överförmyndarens bristfälliga tillsyn över godmanskapsärendet i den nu aktuella delen, särskilt mot bakgrund av den skada som huvudmannen kan ha förorsakats genom överförmyndarens underlåtenhet att vidta åtgärder.

Överförmyndarens tillsyn i övrigt

CC har i sin anmälan vidare klagat på bl.a. att huvudmannens lösöre magasinerats till en kostnad som motsvarar likviden för bostadsrätten, att ingen förteckning upprättats på magasinerat lösöre och att årsräkningarna trots detta granskats utan anmärkning av överförmyndaren. Överförmyndaren har i sitt remissvar uppgett att kritiken rör en fråga som helt torde falla under gode mannens eget förvaltningsansvar.

Jag vill i denna del framhålla följande.

Överförmyndare skall utöva tillsyn och kontroll över gode män. Detta innebär bl.a. att överförmyndaren skall tillse att gode män med omsorg och nit vårdar huvudmannens rätt och bästa. Vid tillsynen skall överförmyndaren särskilt se till att huvudmannens tillgångar i skälig omfattning har använts till hans nytta och att tillgångarna i övrigt är tryggt placerade och ger en skälig avkastning. Överförmyndarens skyldighet att vidta åtgärder mot en god man är inte inskränkt till vad som framkommit vid granskning av förteckningar, årsräkningar och sluträkningar. Denna skyldighet kan givetvis aktualiseras genom andra upplysningar som kommit till överförmyndarens kännedom.

Om överförmyndaren vid sin granskning eller annars finner anledning att rikta anmärkning mot förvaltningen skall överförmyndaren vidta erforderliga åtgärder på ett sådant sätt att huvudmannens rätt inte äventyras. DD synes enligt min uppfattning inte ha insett omfattningen av sin tillsynsskyldighet. Anledning för mig att vidta någon ytterligare åtgärd föreligger emellertid inte.

Utlämnande av handlingar

När det gäller överförmyndarens handläggning av CC:s begäran om utlämnande av handlingar finns det anledning att inledningsvis redogöra för tillämpliga författningsbestämmelser.

Grundläggande bestämmelser om allmänna handlingars offentlighet finns i 2 kap. tryckfrihetsförordningen, som också primärt reglerar frågan om utlämnande av allmänna handlingar. Enligt 2 kap. 12 § tryckfrihetsförordningen skall allmän handling som får lämnas ut – som alltså inte innehåller uppgift som omfattas av någon sekretessbestämmelse – på begäran genast eller så snart det är möjligt tillhandahållas den som önskar ta del av handlingen. I 2 kap. 13 § anges att den som önskar ta del av handlingen också har rätt att mot fastställd avgift få kopia av handlingen. En begäran om kopia av handlingen skall handläggas skyndsamt.

Det är inte möjligt att exakt ange när en allmän handling senast skall tillhandahållas om det inte kan ske genast. Normalt bör besked i en sådan fråga lämnas redan samma dag som den väcktes, men någon eller några dagars fördröjning kan godtas om myndigheten behöver rådrum för att ta ställning till om den efterfrågade handlingen är allmän och offentlig. Ett visst dröjsmål är även ofrånkomligt om framställningen t.ex. avser eller fordrar genomgång av ett omfattande aktmaterial. Vad som kan krävas av en myndighet beror givetvis på omständigheterna i det enskilda fallet.

Enligt 9 kap. 14 § sekretesslagen (1980:100) gäller sekretess hos överförmyndare i ärende enligt föräldrabalken för uppgift om enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men. Utan hinder av sekretessen får uppgift lämnas till enskild enligt vad som föreskrivs i föräldrabalken.

Av 16 kap. 7 § FB framgår att en omyndig som har fyllt 16 år och den som har god man eller förvaltare har rätt att ta del av de handlingar som rör ställföreträdarskapet och som förvaras hos överförmyndaren. En sådan rätt har enligt samma stadgande

också den enskildes make eller sambo och närmaste släktingar. Med närmaste släktingar avses främst bröstarvingar, föräldrar och syskon (jfr prop. 1987/88:124 s. 176 angående vissa ändringar i föräldrabalken). Den rätt som en anhörig sålunda har att ta del av handlingar hos överförmyndaren är inte begränsad i något särskilt avseende. Det tillkommer inte överförmyndaren att pröva om handlingarna lämpligen bör lämnas ut (jfr JO 1984/85 s. 84).

När en begäran om att få ta del av allmänna handlingar kommer in till överförmyndaren – skriftligen eller muntligen – skall således överförmyndaren pröva, i första hand om utlämnande skall ske med stöd av föräldrabalken och, om så inte är fallet, om utlämnande ändå kan ske utan hinder av 9 kap. 14 § sekretesslagen. Om en sådan prövning leder till ett beslut om avslag på begäran att få ta del av handlingen, har sökanden enligt 2 kap. 15 § tryckfrihetsförordningen och 15 kap. 7 § sekretesslagen möjlighet att föra talan mot beslutet. Ett beslut om avslag bör därför sättas upp särskilt och innehålla de skäl som har bestämt utgången (jfr 20 § förvaltningslagen [1986:223]). Att ett beslut som går att överklaga skall förses med fullföljdshänvisning följer av 21 § förvaltningslagen. Oavsett vilket regelsystem som skall tillämpas skall en framställning om att få ta del av handlingar behandlas med tillbörlig skyndsamhet.

Av utredningen framgår att CC i en skrivelse den 13 augusti 2000 begärde att få kopior av AA:s journal. Först den 28 augusti 2000 besvarade överförmyndaren hans framställning och uppgav: ”Det finns ingen journal utan bara tjänsteanteckningar, som ej lämnas ut.” I sitt remissvar har DD uppgett att överförmyndarens svar den 28 augusti 2000 till CC var felaktigt såvitt avser de av myndigheten förda tjänsteanteckningarna och att felet har rättats till genom att han numera tillställts dessa. Av utredningen framgår att CC först den 27 oktober 2000 erhöll kopior av förda tjänsteanteckningar. Denna tidsutdräkt är självfallet varken förenlig med tryckfrihetsförordningens skyndsamhetskrav eller de krav på handläggningen som följer av FB:s regler. Med hänsyn till att den rätt som en anhörig enligt 16 kap. 7 § FB har att ta del av handlingar hos överförmyndaren inte är begränsad i något särskilt avseende förtjänar överförmyndaren allvarlig kritik för sin bristfälliga handläggning av CC:s framställning.

Jag förutsätter att överförmyndarförvaltningen omgående ser över sina rutiner i nu påtalat hänseende så att handläggningen av framställningar om att få ta del av allmänna handlingar fortsättningsvis sker i överensstämmelse med gällande bestämmelser.

Övrigt

Vad som i övrigt förekommit i ärendet föranleder inte någon kommentar från min sida.